

Aktuális etikai kérdések a tudományos publikálás folyamatában¹

Fóris Ágota

Károli Gáspár Református Egyetem BTK MNYIKI

Magyar Nyelvtudományi Tanszék

E-mail: foris.agota@kre.hu

<https://orcid.org/0000-0002-7599-0323>

Kivonat: A tanulmány célja a kutatás etikai kérdéseinek tárgyalása, ezek áttekintése és összefoglalása a nyelvészet és a fordítástudomány területére összpontosítva. A kutatás etikai kérdéseket több minden helyezi újra középpontba. Például, hogy a publikálás szabályai az utóbbi években folyamatosan változtak, szigorodtak, egyre jobban szabványosított maga a folyamat és a publikációk formátuma is (pl. feltöltés online felületekre, OJS felületek alkalmazása, DOI-azonosítók használata). Az absztraktok és a tanulmányok szerkezete is egyre egységesebb. A magyar kutatóktól elvárt a rangos nemzetközi szintű periodikumokban való publikálás és a nyílt hozzáférésű publikációk. Új kutatási módszerek jöttek létre, új kutatási témák keletkeztek és váltak népszerűvé, az új technológiák (pl. mesterségesintelligencia-alkalmazások) használata is újfajta etikai kérdéseket vet fel. A kutatásmódszertan és a kutatás etika kérdései egyre nagyobb figyelmet kapnak a fordítástudomány területén is.

A tanulmány összegyűjti és ismerteti a legfontosabb kutatás etikai ajánlásokat, így a Magyar Tudományos Akadémia (MTA), az Európai Bizottság (European Commission) és az All European Academies (ALLEA) ajánlásait, valamint két felsőoktatási intézmény (ELTE, KRE) szabályzatait. Ezt követően az aktuális kutatás etikai kérdéseket tárgyalja a publikálás, a mesterségesintelligencia-alkalmazások és az adatvédelem területén, e tudomány etikai kódexekre támaszkodva. Aktuális kérdéseket vet fel a nagy nyelvi modellek, elsősorban a generatív mesterséges intelligencia (MI) használatával kapcsolatban a kutatásban; például az útmutatók alapján ezeknek az eszközöknek a kutatásban történt felhasználását dokumentálni kell a publikációkban. Etikai kérdésekkel szembesülnek a szerkesztők és

---

¹ A tanulmányban foglaltak eredetileg *Aktuális etikai kérdések a tudományos publikálás folyamatában* címmel a „MANYE Fordítástudományi Kutatások V.” című, az ELTE FTT és a MANYE szervezésében 2025. május 30-án, Budapesten szervezett konferencián hangzottak el plenáris előadásként.

a lektorok a folyóiratok és kötetek szerkesztése, a pályázati eljárások bírálati folyamata, a tudományos minősítési eljárások során, ebben nyújtanak segítséget a Committee on Publication Ethics (COPE) honlapján található dokumentumok.

Kulcsszavak: tudományos kutatás, kutatómódszertan, etika, publikálás folyamata, mesterségesintelligencia-alkalmazások

1. Bevezetés

A tanulmány célja a kutatás aktuális etikai kérdéseinek tárgyalása, ezek áttekintése és összefoglalása mindenekelőtt a bölcsészettudományok, azon belül is a nyelvészet és a fordítástudomány területére összpontosítva. A kutatás etikai kérdései a kutatás módszertanának szinte minden részét érintik, ezekkel korábbi írásaimban is foglalkoztam már (pl. Fóris 2022). A kutatómódszertani kérdéskör széles perspektíváját mutatja, hogy a fordítástudományi kutatás módszereit már magyar nyelven is egy kézikönyv-sorozat tárgyalja (Klaudy, Robin és Seidl-Pécs 2022, 2024). A fordítástudomány a *bölcsészettudományok* tudományterületére, a *nyelvtudományok* tudományágba tartozik. (A műfordítással kapcsolatos kérdéseket az irodalom- és kultúratudomány is tárgyalja, más megközelítésből és módszerekkel, mint a nyelvstudomány.) Ez kutatómódszertani és kutatóetikai szempontból azt is jelenti, hogy a nyelvstudományok szempontjából tárgyalt fordítástudományi kérdésekre a nyelvstudományokra érvényes előírások vonatkoznak. Publikálási szempontból a nyelvstudományi, ezen belül a fordítástudományi témájú folyóiratok útmutatói, előírásai az érvényesek.

A kutatóetikai kérdések a bölcsészettudományok területén is egyre nagyobb hangsúlyt kapnak. A publikálás szabályai az utóbbi években folyamatosan változtak, szigorodtak, egyre jobban szabványosított maga a folyamat és a publikációk formátuma is. Ezek a változások egyaránt láthatók az absztraktok és a tanulmányok benyújtási folyamatában, a szerkezetük standardizálásában, továbbá egyre fontosabb a követelmények között a nemzetközi szintű periodikumokban való publikálás (olyan tudományos folyóiratokban, amelyeket nemzetközi citációs adatbázisokban² tartanak nyilván és rangsorolnak). A folyamatok, követelmények, elvárások egyre összetettebbek, ezért is szerveztünk a XXX. MANYE Kongresszuson, Eszéken e témában egy kerekasztalt 2025. április 15-én.³ Az etikai kérdéseket a

² A nemzetközi citációs adatbázisokat nevezik még katalogizáló, indexáló és referáló adatbázisnak is.

³ A kerekasztal címe: Etikus kutatói magatartás és a tudományos publikálás. XXX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Eszék, 2025. április 15., a kerekasztal vezetője: Fóris Ágota (A MANYE Kongresszusok Előadásai – periodikum), közreműködők: Aleksa Varga Melita és Hrisztova-Gotthardt Hrisztalina (Proverbium), Bóna Judit (Anyanyelv-pedagógia), Seidl-Pécs Olívia (Modern Nyelvoktatás, Fordítástudomány), Sólyom Réka (Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia kiadványai, Anyanyelv-pedagógia).

mesterségesintelligencia-alkalmazások használatának robbanásszerű terjedése is középpontba helyezte. Az adatvédelmi szabályozások is megváltoztak, ez is új feladatok elé állítja a kutatókat. Továbbá új kutatási módszerek jöttek létre, új kutatási témák keletkeztek és váltak népszerűvé, az új technológiák használata is újfajta etikai kérdéseket és jogi szabályozási kereteket vet fel (pl. nyelvi közvetítés háborús helyzetekben, a tolmácsok társadalmi-szociológiai helyzete, közösségi tolmácsolás [Klaudy 2022, 2023; Seresi, Robin és Eszenyi 2023], vagy a szocio-lingvisztikában a részvételi kutatás és a civil tudomány, amelyek keretében civilek, vagyis kutatói háttérrel nem rendelkező egyének is aktívan vesznek részt a kutatási folyamatban [Heltai 2021; Bodó, Fazakas és Lajos 2022]). Az újonnan felmerülő etikai kérdésekre válaszul az egyetemek, akadémiák, nemzetközi tudományos szervezetek új kutatásetikai útmutatókat és ajánlásokat készítettek.

E tanulmányban először a legfontosabb kutatásetikai szabályzatokat és ajánlásokat gyűjtöttem össze és ismertetem röviden. Ezt követően az utóbbi években bekövetkezett változások közül három témát tárgyalok részletesebben: a publikációs folyamatban bekövetkezett változásokat, a mesterségesintelligencia-alkalmazások következtében fellépő etikai kérdéseket és az adatkezelésben bekövetkezett változásokat.

2. Kutatásetikai szabályzatok és ajánlások

A tudományos kutatás célja tudományos kérdések megoldása. A megoldandó tudományos kérdés egyaránt vonatkozhat alapvető ismeretek feltárására (alapkutatás/felfedező kutatás), vagy gyakorlati feladatok megoldásához szükséges ismeretek tisztázására (alkalmazott kutatás); ugyanígy a kutatás módszere szintén széles határok között változhat. Tudományos kutatás alatt olyan, új ismereteket feltáró tevékenységet értünk, amelynek eredménye megfelel a bizonyíthatóság követelményének és beilleszthető a tudomány elméletébe. Tudományos kutatási eredményként csak olyan eredmény fogadható el, amely korábban nem volt ismert, továbbá valódisága, igaz volta bizonyítható (Fóris 2008). A kutatási folyamat több lépésből áll: felkészülés a kutatásra; a kutatás céljának megjelölése; a szakirodalom felmérése, megismerése; adatgyűjtés; adatfeldolgozás; adatok értékelése; következtetések levonása, eredmények megfogalmazása; közlés (publikáció). (A kutatásmódszertan alapjainak a nyelvi közvetítés szempontjából történő összegzését lásd Károly 2022a tanulmányában, a tudományos szövegek fordításáról lásd Károly 2022b.)

A kutatás szabályozása többértű eszközrendszeren keresztül valósul meg. Ennek az egyik részét képezik a törvényekbe és más jogszabályokba foglalt előírások. A másik részét alkotja az íratlan erkölcsi, etikai szabályok rendszere, amelyek a különböző helyzetekben a társadalom által helyesnek ítélt és elvárt magatartást, cselekvést és döntést írják elő.

A kutatás *etikai* kérdéseiről számos publikáció jelent meg, illetve a kutatásmódszertani kézikönyvek foglalkoznak e kérdésekkel is (pl. Solla Price 1979; Fó-

ris 2008; Koepsell 2017; Anderson és Corneli, 2018; Iltis és MacKay 2024). Az utóbbi években – angolból átvett kifejezéssel – a kutatás *integritási* kérdéseiként is említik ezeket. A kutatási integritás az etikai elvek és szakmai normák betartását jelenti a teljes kutatási folyamat során, ami magában foglalja a becsületes és ellenőrizhető módszerek használatát a kutatási folyamat során, valamint a szabályok, előírások és irányelvek betartását az eredményekről való beszámolás során. Ez tartalmazza a kutatási gyakorlatok becsületességét, pontosságát, hatékonyságát és objektivitását. Az etikai kérdések nemcsak a szorosán vett kutatásetikai kérdésekre és a kutatók egyéni magatartására vonatkozhatnak, hanem egy szervezet integritására is. Ezért az integritás kérdései a vállalatirányításban és a szervezeti kultúrában is megjelennek *integritásmenedzsment* néven (Pulay 2021).

Általános etikai kérdések a fordításkutatásban (Fóris 2022) című írásomban a nyelvészet és a fordítástudomány területére koncentrálni foglaltam össze a tudományos kutatás etikai kérdéseit. Míg a tudományos kutatás és a kutatók törvényi környezetét számos törvény, jogszabály, ajánlás szabályozza (ezekről részletesen lásd Lángos 2022), az etikai kérdések többnyire ajánlásokban, útmutatókban jelennek meg. A kutatási etika aktuális és jelenleg is változásban levő területei a publikációs folyamatban bekövetkezett változások (lásd 3.1. pont), a mesterségesintelligencia-alkalmazások használata a kutatásban (lásd 3.2 pont), valamint az adatok kezelése a kutatási folyamat során (lásd 3.3. pont).

A tudományos kutatás törvényi környezete elsődleges és meghatározó a kutatás jogi keretei szempontjából. A legfontosabb, a kutatási környezetet szabályozó törvények az alábbiak: Magyarország Alaptörvénye (2011), az Akadémiai törvény (1994), a Felsőoktatási törvény (2011), az Innovációs törvény (2014), a Szabadalmi törvény (1995), a Szerzői jogi törvény (2016) és az Általános adatvédelmi rendelet (GDPR 2016). (Ezekről részletesebben lásd Fóris 2008; Lángos 2022; a GDPR-ról lásd <https://gdpr-info.eu/>.)

A tudományos kutatás általános etikai szabályai egyetemesek, alapvető szabályai minden tudományterületre és tudományágra érvényesek. Ezért is adnak ki a több tudományterületet összefogó akadémiák kutatásetikai szabályzatokat. Ilyen szervezet európai szinten a The European Federation of Academies of Sciences and Humanities, amely az európai magatartási kódexet tette közzé *European Code of Conduct for Research Integrity* címmel (ALLEA Code 2023) – többek között – azzal a céllal, hogy előmozdítsa a közvélemény bizalmát a tudomány és a tudományos érvelés iránt a közbeszédben, valamint hozzájáruljon az igazsággal, a bizalommal és a szakértelemmel kapcsolatos vitákhoz.

Azzal kapcsolatban, hogy a kutatás integritása mit foglal magában, az *ALLEA Code* (2023) a következőképpen fogalmaz:

A kutatás integritása kulcsfontosságú a kutatási rendszer és eredményei megbízhatóságának a megőrzése szempontjából. Magában foglalja a kutatóközösség alapvető felelősségét a kutatási elvek megfogalmazásában, a helyes kutatási magatartás kritériumainak meghatározásában, a kutatás és eredményei

minőségének, megbízhatóságának és robusztusságának maximalizálásában, valamint a helyes kutatási gyakorlatot fenyegető veszélyekre vagy azok megsértésére adott megfelelő válaszlépésekben. Ebben az összefüggésben a kutatási eredmények közé tartoznak többek között a publikációk, adatok, metaadatok, protokollok, kódok, szoftverek, képek, műtárgyak, és egyéb kutatási anyagok és módszerek. Az európai magatartási kódex elsődleges célja, hogy segítse e felelősség megvalósítását, és az önszabályozás keretrendszerként szolgálgjon a kutatóközösség számára.⁴ (ALLEA Code 2023: 3)

Azzal kapcsolatban, hogy milyen változások következtek be az utóbbi években a kutatásban, a kutatásértékelésben és a helyes kutatási gyakorlatok megvalósításában, az *ALLEA Code* a következőt írja:

A kutatást szabályozó értékek és elvek értelmezését befolyásolhatják a társadalmi, politikai vagy technológiai fejlemények és a kutatási környezet változásai. Az európai magatartási kódex 2017-es kiadása óta bekövetkezett ilyen változások közé tartozik a technológiák fejlődése és újszerű alkalmazása a kutatásban, valamint a közösségi média használata és hatása a kutatási eredmények megosztására és terjesztésére. A 2023-as kiadás figyelembe veszi továbbá az adatkezelési gyakorlatokban bekövetkezett változásokat, az Általános adatvédelmi rendeletet (GDPR), valamint az Open Science és a kutatásértékelés terén a közelmúltban bekövetkezett fejleményeket. Az európai magatartási kódex 2023. évi kiadása azt is tükrözi, hogy a kutatás integritásának lehetővé tételében és a helyes kutatási gyakorlatok megvalósításában a kutatási kultúra fontosságának új tudatossága is megjelenik.⁵ (ALLEA Code 2023: 3)

⁴ „Research integrity is crucial to preserving the trustworthiness of the research system and its results. It encompasses the basic responsibility of the research community to formulate the principles of research, to define the criteria for proper research behaviour, to maximise the quality, reliability, and robustness of research and its results, and to respond adequately to threats to, or violations of, good research practices. Research results in this context include, but are not limited to, publications, data, metadata, protocols, code, software, images, artefacts, and other research materials and methods. The primary purpose of this European Code of Conduct is to help realise this responsibility and to serve the research community as a framework for self-regulation.” (ALLEA Code 2023: 3) – Az idézetek nyersfordításához a szerző a DeepL Translate gépi fordítási szolgáltatást vette igénybe; a szövegeket összevetette az eredetivel, javította és szerkesztette.

⁵ Interpretation of the values and principles that regulate research may be affected by social, political, or technological developments and by changes in the research environment. Such changes since the 2017 edition of the European Code of Conduct include the development and application of technologies in research in new ways, and the use and impact of social media to share and disseminate research results. The 2023 edition also takes account of changes in data management practices, the General Data Protection Regulation (GDPR), and recent developments in Open Science and research assessment.

E dokumentumra (is) támaszkodva készítették el *A Magyar Tudományos Akadémia Tudományetikai Kódexét* (MTA 2024).

A felsőoktatási intézményeknek saját etikai kódexe van, amely az egyetemi polgárok (az oktató és nem oktató munkatársak és a hallgatók) elvárt magatartásának normáit, a belső és külső kapcsolatokra vonatkozó szabályokat tartalmazza (pl. ELTE Etikai Kódex; KRE Etikai Kódex). Külön szabályozzák az intézmények a legalapvetőbb, a tudományos kutatással kapcsolatos kutatóetikai, kutatóintegritási normákat, valamint egyetemi és/vagy kari szintű kutatóetikai bizottságot működtetnek, amelyek a kutatóetikai kérelmek bírálatát és a kutatóetikai engedélyek kiadását is végzik (pl. ELTE BTK Kutatóetikai Szabályzat; ELTE TáTK Kutatóetika; KRE Kutatóetikai Szabályzat). A mesterségesintelligencia-alkalmazások használatára vonatkozóan az intézmények külön állásfoglalást adtak ki, erről lásd a 3.2. pontot).

3. Friss kutatóetikai kérdések a publikálás, a mesterségesintelligencia-alkalmazások és az adatvédelem területén

3.1. A publikációs folyamat

Az eredmények tudományos folyóiratokban történő megjelentetésének célja a kutatási eredmények közzététele, egyúttal a „szellemi tulajdonra való jog leszögezésének és fenntartásának igénye” (Solla Price 1979: 84). Aki először publikál egy adott eredményt, az annak a tudományos ténynek a felfedezője, azé az elsőbbségből származó jog. Bár a kutatási eredmény tulajdonjoga a publikáló szerzőé, a publikált eredmény hasznosítása bárki számára megengedett. Jelentős különbségek lehetnek az eredmények nyilvánosságra hozatalának fokában az államilag finanszírozott kutatóintézetek és a magántőkéből fenntartott kutatással foglalkozó cégek között. A közpénzből finanszírozott kutatások eredményeinél alapfeltétel a nyilvánosságra hozás, míg a privát szervezetek másképp is eljárhatnak. Ezek miatt a generatív MI-eszközök használatában (nyílt és zárt rendszerek) is különböző igényekkel léphetnek fel az egyes szervezetek.

Az eredmények nyilvános közzététele (vagyis a publikáció) során több alapkövetelmény teljesítése elvárt. A legfontosabb a *saját eredmények közzélése*, ami magában foglalja a források pontos kezelését és a mások eredményeire (forrásokra és szerzőre) való hivatkozást (vagyis a citációt). A plágium a legsúlyosabb kutatóetikai vétség. Plágiumnak az minősül, ha egy szerző hivatkozás nélkül használja fel mások eredményeit (szó szerint vagy parafrázálva, szándékosan vagy nem szándékosan, teljes vagy részleges szöveget). Új szereplőként jelentek meg a közelmúltban

---

The 2023 edition of the European Code of Conduct also reflects a new awareness of the importance of research culture in enabling research integrity and implementing good research practices.” (ALLEA Code 2023: 3)

a mesterségesintelligencia-alkalmazások, elsősorban a természetes nyelvi feldolgozást használó generatív MI-eszközök, amelyek felhasználásával kapcsolatban külön állásfoglalások születtek (lásd 3.2. pont). Ezekben felhívják a figyelmet többek között arra, hogy az MI használatát mindig dokumentálni kell, hogy a dokumentumok tartalmáért a szerző a felelős, és hogy az MI dokumentálatlan vagy nem megengedett használatával kapcsolatosan a plágiumra vonatkozó szabályok érvényesek. Egy másik fontos alapkövetelmény a publikálás során az *új eredmény közlése* (minden eredetinek szánt közleményben), ami magában foglalja azt, hogy ugyanazt a cikket nem etikus egyszerre több helyre változatlan formában benyújtani, továbbá, hogy ismételt közlés esetén jelezni kell az első közlés helyét. A harmadik fontos alapkövetelmény az *igaz állítások közlése*. Ez utóbbi magában foglalja többek között, hogy eredményeket kitalálni, kreálni, hamisítani, vagyis csalni nem megengedett (ilyenek lehetnek pl. szándékos hibás adatközlés, rosszul választott minta, hibásan szerkesztett kérdőív, a feladat megoldására nem alkalmas kutatási módszer, a kutatásban előírt követelmények figyelmen kívül hagyása – pl. koholmány). Mivel az MI-alkalmazások más szöveges dokumentumokat használnak fel, többnyire a forrás megfelelő jelölése nélkül, az alapkövetelmények könnyen sérülhetnek akkor, ha generatív MI-alkalmazással hozatja létre egy szerző a szöveget.

Különösen sok etikai kérdéssel szembesülnek a szerkesztők és a lektorok (bírálok) a folyóiratok és kötetek szerkesztése, a pályázati eljárások bírálati folyamata, a tudományos minősítési eljárások során. A szerkesztési folyamat során figyelemztetniük kell a szerzőt, ha szakmai hibát fedeznek fel a kéziratban. A kéziratok megítélésénél elfogulatlanok kell lenniük, vagyis kizárólag szakmai szempontokat vehetnek figyelembe. A lektorokat (bírálokat) úgy kell megválasztani, hogy az adott téma magas szintű és elfogulatlan szakértői legyenek, és a legjobb tudásuk szerint tegyék meg az észrevételeket. Ha a bíráló a témával vagy a személlyel kapcsolatosan valamilyen ok miatt elfogult, ne vállalja el a bírálatot. Kéziratot másnak átadni, megmutatni nem szabad. Nemre, korra, vallásra, politikai nézetre tekintettel lenni, esetleg arra hivatkozni a tudományos munka megítélése során etikátlan (Fóris 2022 alapján).

A publikációs folyamatnak minden szintjén, minden lépésében szabványosításnak vagyunk tanúi: ilyen szabványosított folyamat az absztraktok és tanulmányok benyújtási folyamata (pl. feltöltés online felületekre, publikációs szoftver alkalmazása [pl. OJS], DOI-azonosítók használata; ORCID ID); ilyen az absztraktok és a tanulmányok szerkezetének egyre nagyobb fokú egységesítése (pl. empirikus tanulmányok szerkezete, a kutatás céljainak és módszereinek a konkrét megadása); de ilyen az is, hogy a lektorálási (bírálati) folyamat is online felületekre kerül át (részletesen lásd Kiszl és Winkler 2022).

A publikálásnak és a kiadói-szerkesztői munkának régóta lefektetett szabályai vannak (lásd Gyurgyák 2019). Több szervezet is foglalkozik ilyen jellegű kérdések szabályozásával, például a Committee on Publication Ethics (COPE). E szervezet honlapján részletes útmutatókat találunk, amelyek segítségével a folyamatban érintett kutatók tájékozódhatnak és továbbképezhetik magukat. Ilyen például a szak-

mai bírálók (lektorok) számára készített etikai iránymutatás, a *COPE Ethical Guidelines for Peer Reviewers* (2017). Ebben a bírálók munkájára vonatkozó iránymutatások olyan alapelveket és normákat határoznak meg, amelyeket minden bírálónak be kell tartania a tudományos publikációk bírálati folyamata során. De ilyen a szerkesztők számára készített útmutatójuk is (COPE Guidelines for New Editors 2019). Ezek az iránymutatások tudományágakon átívelően alkalmazhatók, referenciaként szolgálhatnak a szerkesztőknek és kiadóknak a bírálók számára szolgáló iránymutatáshoz, és oktatási forrásként az intézmények számára hallgatóik és kutatóik képzéséhez.

Az utóbbi években a tudományos publikálás folyamatában több változás is végbement, és a korábbiaknál is hangsúlyosabb követelmény számunkra, hogy a magyar kutatók is nemzetközileg jegyzett folyóiratokban jelentessék meg a kutatási eredményeiket. Magyarországon a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT, www.mtmt.hu) ellenőrzi, tartja nyilván, és sorolja be a folyóiratok követelményeknek való megfelelését az MTA által készített osztálylisták alapján (lásd MTA Osztály folyóirat listák). Az MTA I. Osztálya saját folyóiratlistát használ, a nyelvészet területén a hazai és nemzetközi folyóiratok listáját a Nyelvtudományi Bizottság állítja össze – ehhez a nemzetközi ERIH-listát veszik alapul (az MTMT nyelvtudományi szakterületi listáján ma – 2025-ben – ezeket a kategóriákat találjuk: INT1, INT2, NAT). Azonban a felsőoktatási intézmények rangsorolásával összekötve néhány évvel ezelőtt a tudományos publikációk minősítésében minden tudományterületen az úgynevezett „Q-s” folyóiratokként emlegetett folyóiratok kerültek előtérbe, és a felsőoktatási intézmények az összes tudományterületen egységesen a Q-s folyóiratokban megjelent tanulmányokat számítják minőségi publikációnak, ezek közül is a Q1-es és Q2-es minőségi kategóriákba soroltakat. Ennek oka elsődlegesen az, hogy a felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek hazai és nemzetközi rangsorokban elfoglalt helyét a nemzetközi citációs adatbázisok folyóiratlistái alapján mért kumulált publikációs teljesítményekre alapozva számítják (Sasvári, Bakacsi és Urbanovics 2021), és a finanszírozásuk egy részét is ehhez kötik („teljesítményarányos alaptámogatás”, illetve „teljesítményarányos minőségi támogatás” [Sasvári és Fejes 2023]). A tudományos folyóiratokat a nemzetközi multidiszciplináris citációs adatbázisok tartják nyilván, melyek közül kiemelkedik a *Web of Science* (WoS) és a *Scopus*. A Scopus által jegyzett nyelvtudományi folyóiratokat a *Scimago Journal Ranking* rangsorolja (SJR).

Az SJR-rendszerben négy minőségi kategóriát alakítottak ki a folyóiratok között, ezeket más néven kvartiliseknek nevezzük. A Q4 a tudományterületi rangsorokon szereplő folyóiratok utolsó 25%-át, a Q3 a harmadik 25%-ot, a Q2 a második 25%-ot, míg a Q1 az első 25%-ot fedi le. A listán ezen kívül megkülönböztethetjük még a D1 felső decilis (top 10%) kategóriáját, és a top 1%-ot. Ezeket a kategóriákat az SJR-index alapján határozzák meg, és évente felülvizsgálják. (Sasvári 2019: web)

A tudományos folyóiratok megfelelő nyilvántartása és rangsorolása több szempontból kulcskérdés. A számos új lehetőség (pl. digitális publikálás, Open Access) mellett új, etikátlan magatartások is megjelentek, amelyek közül a legaggasztóbb az úgynevezett „predátor folyóiratok” létrejötte. Ennek nyomán az MTA egy bizottságot állított fel és javaslatokat tett közzé a kifogásolható gyakorlatot folytató folyóiratok cikkeinek kezelésére (MTA 2023; Sasvári és Urbanovics 2023).

3.2. Mesterségesintelligencia-alkalmazások a kutatásban

A *mesterséges intelligencia* (MI) széles terület, amely olyan különböző technológiákat és megközelítéseket foglal magában, amelyek lehetővé teszik a számítógépek számára, hogy sokféle, magas szintű tevékenységet végezzenek. Például nagy mennyiségű adat feldolgozásában és a döntési folyamatban tud segítséget nyújtani, képes látni, feldolgozni és fordítani írott és beszélt nyelvi szövegeket, alkalmas adatok elemzésére, ajánlások megfogalmazására, mindezt rövid idő alatt. A *gépi tanulás* (Machine Learning, ML) a mesterséges intelligenciának az a fajtája, amely segít a rendszereknek az adatokból tanulni. A *generatív mesterséges intelligencia* (Generative Artificial Intelligence, GenAI) tág fogalom, amely a tartalomgenerálás különböző formáit foglalja magában. A generatív MI nem csak nyelvi generálásra használható, hanem kép és videó generálására, zenei kompozícióra és sok másra is. A *nagy nyelvi modellek* (Large Language Models, LLMs) a generatív MI speciális típusai: a természetes nyelvi generálás és megértés körüli feladatokra tervezték őket (Toloka).

Az ipar 4.0 gyakorlatában fontos feladat a digitális tartalmak (pl. dokumentáció) létrehozása, ami az információnak a gépek számára értelmezhető formájúvá történő átalakítását jelenti. A digitális tartalom létrehozása a gyakorlatban az információ (pl. dokumentáció) gépileg olvasható formátumba történő átalakítását jelenti. *Intelligens tartalom*nak azt nevezzük, amely a gépi intelligencia számára feldolgozható. Ebben a folyamatban a mesterséges intelligencia felhasználóként tevékenykedik, tartalmat (információt és metaadatokat) von ki adatbázisokból és ember által generált (írott vagy beszélt) szövegekből, és ezekre alapozva hoz létre új tartalmat (lásd pl. Fóris 2024).

A mesterséges intelligenciának tehát sokféle típusa van, ennek megfelelően az alkalmazási területek és lehetőségek is sokfélék. Míg a hagyományos MI új lehetőségeket adott a felhasználóknak minták felismerésére és adatok elemzésére, addig a generatív MI képes új minták és tartalmak létrehozására (pl. szövegek, képek, videók, hangok, szoftverek). Az MI egy új fajtája, az *ágensalapú mesterséges intelligencia* (Agentic AI) pedig a következő szintre emeli az autonóm képességeket a nagy nyelvi modellek, a gépi tanulás és a természetes nyelvi feldolgozás digitális ökoszisztémájának felhasználásával: képes autonóm feladatokat végrehajtani a felhasználó vagy egy másik rendszer nevében, akár emberi beavatkozás nélkül. Az ágensalapú MI a döntésekre összpontosít, nem pedig a tényleges új

tartalom létrehozására; nem támaszkodik kizárólagosan emberi utasításokra vagy felügyeletre (ilyenek pl. az autonóm járművek, a virtuális asszisztensek, alkalmaz- zók többek között a szoftverfejlesztés, az ügyféltámogatás, a kiberbiztonság, az üzleti intelligencia területén). Ezek olyan önálló rendszerek, amelyek képesek au- tomatikusan reagálni a körülményekre, és folyamateredményeket produkálnak (IBM, <https://www.ibm.com/think/topics/agent-ai-vs-generative-ai>).

Az MI ma már általánosan elterjedt a mindennapokban, az oktatásban és a kutatásban is, jelentős szerepe van a tudásmegosztásban és az információkezelés- ben. A mindennapokban való általános elterjedése robbanásszerűen következett be a ChatGPT 3.5 verziója 2022. november 30-i, majd multimodális modellje, a Chat- GPT-4 2023 márciusában történt bemutatását követően; a legújabb, a ChatGPT-5 modellt 2025. augusztus 7-én mutatták be (OpenAI). Az OpenAI és az erre épített alkalmazások elterjedt használatára a ChatGPT-n kívül, amely jól teljesít beszélge- tésben, kódolásban, kreatív írásban, jó példák még a Google Gemini, a Claude AI és a Perplexity AI, amelyek jól teljesítenek a valós idejű keresésben és a mélykere- sésben (TechGenies). Valójában ma már nem is mindig vagyunk tisztában vele, hogy egy-egy alkalmazásba mikor építik bele valamelyik LLM-et. Be van építve például a Google Docs-ba („AI agent”), az okostelefonokba, keresőkbe (pl. Bing).

Az alkalmazott nyelvészet területén a fontos kutatási témák közé tartozik a di- gitalizáció, a gépi tanulás és a mesterséges intelligencia hatásának vizsgálata, bele- értve a nagy nyelvi modellek, például a ChatGPT vagy a Microsoft Copilot, valamint más mesterségesintelligencia-eszközök, például a DeepL nyelvi MI-platform lehet- séges alkalmazásainak vizsgálatát, többek között a lexikográfia, terminológia, for- dítás és nyelvtanítás területén (Iantosca 2023, Lew 2024, Nesi 2024). Az MI-alkal- mazások megjelenését követően a nyelvészeti célú kutatások nagyjából olyan kérdéseket vetettek fel, hogy mire és hogyan lehet használni a mesterségesintelligen- cia-alkalmazásokat, például hogyan és mire használhatók a nyelvtanításban, a for- dításban és a tolmácsolásban, valamint a szótárkészítésben, a szövegírásban, szö- vegátiratok, összefoglalók készítésében. A felhasználhatóságuk kapcsán az is gyakori téma, hogy hogyan lehet minél hatékonyabban promptolni – vagyis megfe- lelő módon megfelelő kérdéseket feltenni neki. A kutatók nagy része a ChatGPT különféle verzióit (pl. ChatGPT-3.5, ChatGPT-4) vizsgálta a következő területeken való felhasználhatóság céljából: szövegértés, szövegalkotás, szövegfordítás.

A mesterséges intelligencia a nyelvészeti kutatás területén többféle szerepben jelenik meg, erre vonatkozóan nézzünk néhány példát.

- A mesterséges intelligencia számítógépes nyelvészeti, nyelvtechnológiai ku- tatásai, például a neurális gépi fordítás kérdései (Eszenyi 2023), új nyelvi modellek létrehozása, mint a PULI magyar nyelvmodellcsalád fejlesztése (Yang et al. 2025) vagy kulcsszókinyerés mesterséges intelligencia segítség- gével (Dodé és Yang 2024).
- A mesterségesintelligencia-alkalmazások a gépi fordításban és a tolmácsol- lásban is régóta jelen vannak, például a tolmácsolást támogató szoftverek

második generációja már mesterséges intelligenciát alkalmazott. Horváth szerint a tolmácsolás területén használt alkalmazások használata számos etikai kérdést vet fel, többek között „az adatok hiányossága miatti elfogultsággal, az adatok minőségével és biztonságával, valamint a titoktartással kapcsolatos etikai jellegű kockázatok” kérdését (Horváth 2021: https://mersz.hu/dokumentum/m837tdmi__70/#m837tdmi_68_p2).

- A nyelvpedagógiai vizsgálatoknak gyakran tárgya a ChatGPT alkalmazhatósága az oktatásban vagy az értékelésben. Dóczy (2024) – Huang és munkatársai (2023) összefoglaló írására alapozva – arra hívta fel a figyelmet, hogy az utóbbi időszakban emelkedett a mesterséges intelligenciával támogatott nyelvoktatásról szóló tanulmányok száma, elsősorban a következő területeken: „az automatizált folyamatok (mint pl. írásértékelés, kiejtés- és beszédértékelés, hibafelismerés), valamint a személyre szabott és intelligens oktatási és nyelvtanulási rendszerek (pl. kommunikáció, olvasás, írás, szaknyelv fejlesztés) mellett a természetes nyelv- és szókincstanulás (...)” (Dóczy 2024: https://mersz.hu/dokumentum/m1170aszsz__111/#m1170aszsz_109_p4). A magyar nyelvpedagógiai szakirodalomban is egyre népszerűbb a téma. Például Reményi Andrea (2025) egy tanulmányában arra kereste a választ, hogy segíthetne-e a ChatGPT a nyelvvizsgák értékelésében, konkrétan a ChatGPT vajon alkalmas-e angol nyelvtanulói szövegek megadott szempontok alapján történő, a Közös Európai Referenciakeret (KER) szintek szerinti értékelésére. Szabó T. Annamária (2025) a ChatGPT felsőoktatási környezetben való felhasználhatóságát tesztelte, konkrétan a magyartanárok oktatásához kapcsolódóan mutatott be jó gyakorlatokat arról, hogy hogyan lehet a ChatGPT használatára felkészíteni a tanár szakos hallgatókat, ezzel pedig tudatos és kritikus felhasználóvá nevelni őket. T. Nagy és Boda (2025) a nyelvtanulást támogató lehetőségekre összpontosítva az MI-t használó eszközök és megoldások kapcsán vizsgálták többek között, hogy mely területeken lehet őket használni, milyen módon lehetnek hasznosak az anyanyelvi és az idegen nyelvi kommunikációban, valamint az idegennyelv-tanulás támogatásában.
- Az MI gyakran jelenik meg úgy, mint a kutatás szereplője, „aki” részt vesz a vizsgálatban, vagyis a szerző kimondottan az MI-val „csináltat” valamit (pl. beszélget vele, válaszokat kér tőle egy kérdésre). Például a legutóbbi MANYE-kongresszuson elhangzott előadások között szerepelt témaként az, hogy hogyan használják a diákok nyelvtanulásra a ChatGPT-t (Szitó és Albert 2025); a ChatGPT és a helyesírás viszonya, például, hogy az MI preskriptív módon, aktívan betartatja-e a helyesírási szabályokat, vagy deskriptív módon alkalmazkodik-e a változó nyelvhasználathoz (Bódi 2025); illetve hogyan lehet használni a tolmácsolás oktatásában (Seresi 2025).
- Bizonyos esetekben a mesterségesintelligencia-alkalmazások a kutatásban és az oktatásban is segítségére lehetnek a szerzőknek: pl. cím- és ötletgenerálás, szakirodalom-keresés és összefoglalás, szövegek és forrásanyagok rövidítése, írott anyagok strukturálása, grafikák és diasorok készítése, óra-

vázlatok készítése, valamint szövegek fordítása, nyelvi-stilisztikai ellenőrzés és javítás során.

A kutatásetikai ajánlások többnyire a generatív MI-alkalmazások kutatásban való használatával kapcsolatosan fogalmazznak meg útmutatást.⁶ A továbbiakban először a legfontosabb kutatásetikai ajánlásokat sorolom fel, majd az MI alkalmazására vonatkozó útmutatókból emelem ki a legfontosabbakat.

A tudományos szervezetek állásfoglalásai, útmutatói közül a Magyar Tudományos Akadémia (MTA), az Európai Bizottság (European Commission) és az All European Academies (ALLEA) ajánlásaira hívom fel a figyelmet:

- *A Magyar Tudományos Akadémia Tudományetikai Kódexe* 2024. (MTA 2024)
- *Living Guidelines on the Responsible Use of Generative AI in Research*. European Commission, April 2025. (EU Guidelines of AI in Research)
- *The European Code of Conduct for Research Integrity*. 2023. Berlin: ALLEA. (ALLEA Code)

A felsőoktatási intézmények gyorsan reagáltak a változásokra és állásfoglalásokat készítettek, frissítették a kutatásetikai kódexüket, és az MI felhasználásával kapcsolatos állásfoglalást is kiadtak (pl. ELTE, MI használata; KRE, MI használata). Az ajánlások, szabályozások fontosabb részeit a tudományos folyóiratok szerkesztési útmutatóiba is beépítik a szerkesztőségek (pl. Fordítástudomány; A MANYE Kongresszusok Előadásai).

Az útmutatók mindegyike hangsúlyozza a kutató saját felelősségét a kutatás integritásáért és a kutatási eredmények publikálási szabályainak betartásáért. Az alábbiakban ezekből az útmutatókból emelem ki a generatív MI alkalmazásával kapcsolatos legfontosabb részeket:

- [...] bármilyen tudományos mű esetében [...] [a szerző] felel a szövegben szereplő tévedésekért, és felelősséget vállal a tartalom és a következtetések megalapozottságáért, a szöveg valóságtartalmáért, a tartalom jogtisztaságáért (ELTE, MI használata).
- A művek szövegének érdemi része egyértelműen önálló munkavégzés eredménye; annak eltitkolása, hogy a szerző a tartalom létrehozása / megszövegezése során mesterséges intelligenciát (MI) használt, elfogadhatatlan kutatási kötelességszegésnek minősül, szankcionálása a plágiuméval azonos (ELTE, MI használata).
- Kifejezetten arra kérjük a szerzőket, hogy benyújtáskor és a lektorálás során jelezzék és pontosan írják le a mesterségesintelligencia-alkalmazások használatát (pl. elnevezés, verzió, dátum) (A MANYE Kongresszusok Előadásai).

⁶ Köszönetemet fejezem ki B. Papp Eszter, Robin Edina és Sólyom Réka kollégáimnak, akik fontos dokumentumokra hívták fel a figyelmem.

- Mivel az MI-alapú alkalmazások némelyike más, emberi szerzők által készített publikációkat használ fel a forrás megjelölése nélkül, felmerülhet annak a lehetősége, hogy az MI által ilyen módon generált szöveg plágiumnak minősül. Ezzel összefüggésben hangsúlyozzuk, hogy a benyújtott művek szerzőinek a kizárólagos felelőssége a tartalom megalapozottsága, valóságtartalma és jogtisztasága (ELTE, MI használata; Fordítástudomány; A MANYE Kongresszusok Előadásai).
- A generatív mesterséges intelligenciának a kutatásra és a tudományos folyamat különböző aspektusaira gyakorolt hatása óvatosságra int, például a szövegekkel való munka során (cikkek összefoglalása, ötletbörze vagy ötletfeltárás, szövegezés vagy fordítás). Ezek az eszközök sok szempontból károsíthatják a kutatás integritását, és kérdéseket vetnek fel azzal kapcsolatban, hogy a jelenlegi modellek képesek-e felvenni a harcot a megtévesztő tudományos gyakorlatok és a félretájékoztatás ellen (EU Guidelines of AI in Research).

Az Európai Bizottság által kiadott dokumentum (EU Guidelines of AI in Research) úgy foglal állást, hogy a teljes tudományos közösség felelőssége a generatív MI felelős használata a kutatás teljes folyamata során, és ugyancsak a teljes tudományos közösség felelőssége a kutatói közösségnek a generatív MI felelős használatára való felkészítése. Az útmutatójukban részletes ajánlásokat fogalmaznak meg a kutatók, a kutatási szervezetek és a kutatást támogató szervezetek számára. Eszerint (EU Guidelines of AI in Research) *a kutató felelős* a tudományos eredményekért, az MI transzparens használatáért; azért, hogy figyelmet fordítson a magánélet védelmével, a titoktartással és a szellemi tulajdonjogokkal kapcsolatos kérdésekre, amikor információt oszt meg MI-eszközökkel; az alkalmazandó nemzeti, uniós és nemzetközi jogszabályok tiszteletben tartásáért; hogy folyamatosan képezze magát abban a kérdésben, hogy hogyan kell megfelelően használni a generatív MI-eszközöket; továbbá, hogy tartózkodjon a generatív MI-alkalmazások jelentős mértékű használatától olyan érzékeny tevékenységek során, amelyek hatással lehetnek más kutatókra vagy szervezetekre (pl. lektorálás, kutatási javaslatok értékelése) (EU Guidelines of AI in Research).

Az MI-alkalmazások használatának természetesen számos hasznos vonatkozása és következménye lehet a kutatás során. Az MI használata többek között sok időt tud megtakarítani a kutatási folyamat során, például szakirodalom megkeresése, szövegek és forrásanyagok áttekintése és összegzése, grafikák és diasorok készítése, továbbá szövegek nyersfordítása, és nyelvi-stilisztikai ellenőrzés és javítás során. A Committee on Publication Ethics (COPE) szervezet honlapján az MI és a nyelvhasználat kapcsán a Topic discussion-ban szerepel az, hogy az MI-eszközök előnye, hogy csökkenthetik az egyenlőtlenségeket például azzal, hogy segíthetik az anyanyelvüktől eltérő nyelven író szerzőket, különösen az angol nyelvű közlemények megfogalmazásában. A jövőbeni mesterséges intelligencia eszközök képesek lehetnek automatikus fordítást biztosítani a kéziratbenyújtáskor, lehetővé

téve a szerzők számára, hogy a munkájukat saját nyelvükön nyújtsák be. Arra is felhívják azonban a figyelmet, hogy a szerzőknek azt is ellenőrizniük kell, hogy az eredményül kapott szöveg azt fejezi-e ki, amit mondani akartak. Az általánosan elterjedő MI-használatnak a nyelvhasználatra nézve olyan következményei is lehetnek, hogy homogenizálják a szerzők hangját, és az egyének elveszíthetik a tudományos irodalmat gazdagító egyéni kifejezőmódot.⁷

Kulcsfontosságú, hogy a kutatási folyamat minden résztvevője jól ismerje a folyamatokat, a szabályokat és az elvárásokat. Az *Allea Code* (2023) konkrétan megfogalmazza a kutatók számára az MI és más automatizált eszközök használatával kapcsolatosan az alábbiakat:

- A kutatók eredményeikről és módszereikről, beleértve a külső szolgáltatások vagy mesterséges intelligencia és automatizált eszközök használatát is, a tudományág elfogadott normáival összeegyeztethető módon számolnak be, és adott esetben megkönnyítik az ellenőrzést vagy a replikációt⁸ (ALLEA Code 2023: 7).
- A kutatók, kutatóintézetek és szervezetek átlátható és indokolt módon vizsgálják és értékelik a publikálásra, finanszírozásra, kinevezésre, előléptetésre vagy jutalmazásra benyújtott pályázatokat, és nyilvánosságra hozzák a mesterséges intelligencia és az automatizált eszközök használatát⁹ (ALLEA Code 2023: 9).
- Elfogadhatatlan gyakorlatnak minősül a „mesterséges intelligencia vagy automatizált eszközök használatának elrejtése a tartalom létrehozása vagy a kiadványok szerkesztése során”¹⁰ (ALLEA Code 2023: 10).

Időközben Európai Unió szinten is születtek már a témát szabályozó, releváns jogi dokumentumok, mint Az Európai Parlament és a Tanács 2024/1689 mesterséges intelligenciáról szóló rendelete, amely rendelkezik az MI-rendszerek használatá-

⁷ „AI tools can reduce inequities, with great potential to aid authors writing in additional languages. Publishers will only invest in AI tools if benefits are clear. Authors must also check that the resulting text says what they wanted to say. AI tools can have limitations and dangers, especially if they manipulate language or perpetuate bias. They can also homogenise authors’ voices, losing the individual expression which enriches the scholarly literature. Future AI tools may be able to provide automatic translation on submission, allowing authors to submit work in their own language” (COPE Topic discussion).

⁸ „Researchers report their results and methods, including the use of external services or AI and automated tools, in a way that is compatible with the accepted norms of the discipline and facilitates verification or replication, where applicable” (ALLEA Code 2023: 7).

⁹ Researchers, research institutions, and organisations review and assess submissions for publication, funding, appointment, promotion, or reward in a transparent and justifiable manner, and disclose the use of AI and automated tools” (ALLEA Code 2023: 9).

¹⁰ „Hiding the use of AI or automated tools in the creation of content or drafting of publications” (ALLEA Code 2023: 10).

nak szabályairól (EU 2024/1689 rendelete). E rendelet alapján a döntéshozóknak nem csak nyilvánosságra kell hozniuk, ha MI vagy más automatizált eszközöket használnak a döntéshozatal során, de azt kötelező megmagyarázniuk is az érintettek számára [(171); és 86. cikk], továbbá a nagy kockázatú MI-rendszereket úgy kell megtervezni, hogy azokat emberek felügyelhessék (14. cikk). A 26. cikk (11) pontja értelmében pedig „természetes személyekkel kapcsolatos döntéseket hozó vagy az ilyen döntések meghozatalában segítséget nyújtó, nagy kockázatú MI-rendszerek alkalmazóinak tájékoztatniuk kell a természetes személyeket arról, hogy esetükben nagy kockázatú MI-rendszert használnak”.

3.3. Adatvédelem a kutatásban

Az adatvédelem területe az adatok által érintett személyek védelmét biztosítja a személyes adatok gyűjtése, feldolgozása és felhasználása szabályozásával. Az adatoknak több fajtáját különböztetik meg, a főbb adatfajták a személyes adatok, a minősített adatok és a közérdekű adatok. A személyes adatok kezelését egy szervezetten belül az adatvédelmi tisztviselő kezeli; a felsőoktatási intézmények adatvédelmi tisztviselőt foglalkoztatnak. Kiskorúak személyes adatainak gyűjtése csak a szülői/gondviselői hozzájárulás alapján történhet.

Magyarországon az adatvédelemmel kapcsolatos legfontosabb rendelkezéseket az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (Infotv.) és az Európai Parlament és a Tanács 2016/679 általános adatvédelmi rendelete (GDPR) tartalmazza, ugyanakkor egyes speciális adatfajtákról egyéb ágazati törvények rendelkeznek. (Láncos 2022: 134)

Az adatvédelmi rendelkezések és jogszabályok (Infotv. és GDPR) a kutatási adatok kezelésére is vonatkoznak, ezen túl lényegesebbek a kutatási adatkezelésre vonatkozó etikai ajánlások és útmutatók. Ahogy azt az *ALLEA Code* (2023: 7) is írja: „a kutatók a kutatás résztvevőit és alanyait (legyenek azok emberi, állati, kulturális, biológiai, környezeti vagy fizikai entitások) és a kapcsolódó adatokat tisztelettel és gondossággal, valamint a jogi rendelkezésekkel és etikai elvekkel összhangban kezelik”.¹¹ (A kutatási adatok kezelésével kapcsolatban lásd az *ALLEA Code* 2.5 pontját, valamint Seresi 2022 összefoglaló írását).

A kutatási folyamat során sokféle tevékenységet végzünk, ennek kapcsán sokféle adat gyűlik össze különböző formában és hordozókon. Seresi (2022: 93) – Olalla-Soler (2021) alapján – az adatok fajtáit így csoportosítja: nyers adatok, feldolgozott adatok, elemzett adatok, metaadatok. A hordozókat, amelyeken az adatok megjelennek – az opencscience.hu alapján –, az alábbi típusokra osztja:

¹¹ „Researchers handle research participants and subjects (be they human, animal, cultural, biological, environmental, or physical) and related data with respect and care, and in accordance with legal provisions and ethical principles” (*ALLEA Code* 2023: 7).

„szöveges dokumentumok, táblázatok, jegyzőkönyvek, számok, de lehetnek hang- vagy videófelvevételek, fényképek, vizsgálati és kísérleti eredmények, modellek, algoritmusok és kódok” (Seresi 2022: 94).

A kutatás során történő adatkezelés célja Seresi (2022: 94) szerint kettős: „Az első [cél] a saját adatok biztonságos, átlátható és fenntartható tárolása, gyors csoportosítása. A második cél pedig annak biztosítása, hogy mások is hozzáférjenek ezekhez az adatokhoz.” Napjainkra jellemző a törekvés a nyílt tudományra (Open Science) és a nyílt hozzáférésre (Open Access), vagyis a kutatási adatok és a publikációk digitális formában, ingyenesen történő elérhetőségének biztosítására. E törekvések egyik jelentős eredménye az online, nyílt hozzáférésű tudományos folyóiratok elterjedése.

A kutatási adatok kezelése kapcsán a FAIR kutatási adatkezelés segítséget nyújthat (lásd [openscience.hu](https://www.open-science.hu)). A FAIR a *findable* (megtalálható), *accessible* (elérhető), *interoperable* (együtműködő) és *reusable* (újrafelhasználható) szavakból alkotott betűszó, és iránymutatásként szolgál a kutatók számára az adataik megfelelő tárolásához. Lényeges, hogy a kutatás indulásakor célszerű adatkezelési tervet készíteni; a nyílt hozzáférésre szánt publikációkat, kutatási adatbázisokat érdemes olyan helyeken tárolni, ahol mások is valóban hozzáférhetnek, és ahol biztonságos is a tárolásuk. A kutatók saját maguk archiválhatják a nyílt hozzáférésre szánt dokumentumaikat (önarchiválás) például repozitóriumokban (pl. REAL, EDIT, KREpozit), vagy nyilvános közösségi oldalakon (pl. ResearchGate, Academia.edu).

A felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek rendelkeznek kutatásetikai szabályzattal. A kutatások megkezdése előtt kutatásetikai engedélyt kell kérni a kutatóhely illetékes szervezetétől (Kutatásetikai Bizottság). Minden olyan esetben szükség van az engedélyre, amikor a kutatás közvetlenül személyekre irányul, vagy ha vannak közvetetten érintett személyek (pl. levéltári kutatás, dokumentumelemzés). Például az ELTE kutatóinak és hallgatóinak lehetősége van a kutatásetikai kérelem online történő kitöltésére és benyújtására az ELTE BTK honlapján az e célra létrehozott online felületen (ELTE Kérelem kutatásetikai engedélyhez).

4. Összefoglalás

A tanulmányban a tudományos kutatás etikai (más néven: integritási) kérdései közül azokat tárgyaltam, amelyek az utóbbi években változtak vagy újonnan merültek fel. Röviden ismertettem a kutatásetikai szabályzatokat és ajánlásokat, majd részletesen bemutattam a publikációs folyamatban bekövetkezett változásokat, a generatív mesterséges intelligencia felelős/etikus használatának szabályozását és a nyílt hozzáférés (Open Access) elterjedése következtében az adatkezelésben bekövetkezett változásokat.

Az egyre szélesebb körű szabályozás és a gyors változások a tudományos munka kereteit is mindig jobban megszabják. A tudományos folyamatok, követelmények, elvárások pedig egyre összetettebbek. Ezért egyrészt a tudományos

közösség összefogására van szükség, másrészt intézményi szabályozásra és ellenőrzésre, harmadrészt a kutatók önképzését és rendszeres továbbképzését követelik meg a változások. A korábbinál is jobban megnő a tapasztalt kutatók (pl. bírálók, szerkesztők, témavezetők) felelőssége a kutatásetikai kérdések és szabályok betartásában és betartatásában, a tudományos közösség felkészítésében és a kutatók folyamatos továbbképzésében. Megnőtt az intézményi szabályozás jelentősége is: a felsőoktatási intézmények kutatásetikai szabályzatot, mesterségesintelligencia-szabályzatot, kutatásetikai bizottságot hoztak létre, a közvetlenül vagy közvetve személyekre irányuló kutatások esetében pedig a kutatóknak (az egyetemi oktatókat, doktoranduszokat és a diákokat is beleértve) kutatásetikai engedélyt kell kérniük és adatkezelési tervet ajánlott készíteniük.

Irodalom

- Anderson, E. E., Corneli, A. L. 2018. *100 Questions (and Answers) About Research Ethics*. Los Angeles: SAGE.
- Bódi Z. 2025. *A helyesírás norma és a mesterséges intelligencia kapcsolata: A nyelvi modellek preskriptív és deskriptív működésének vizsgálata*. Elhangzott: XXX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Eszék, 2025. április 14–15.
- Bodó Cs., Fazakas N., Lajos V. 2022. Részvételi szociolingvisztika. In: Karmacs Z., Márku A., Máté R. (szerk.) *A határ mint konvergáló és divergáló tényező a nyelvben. Tanulmányok a 21. Élőnyelvi Konferenciáról*. Törökbálint: Termini Egyesület, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Hodinka Antal Intézet. 68–81.
- Dóczi B. 2024. *A szókincs szerepe a nyelvtanulásban*. Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789636640125>
- Dodé R., Yang Z. Gy. 2024. Kulcsszógenerálás magyar nyelvű, hosszú szövegekből nagy nyelvi modellekkel. In: Berend G., Gosztolya G., Vincze V. (szerk.) *XX. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. 257–267.
- Eszenyi R. 2023. *Humán fordító és gépi fordítás 8 leckében*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. <https://doi.org/10.21862/Transl.HuXMach.2023.8>
- Fóris Á. 2008. A kutatás jogi és etikai kérdései. In: *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 185–204. <http://mek.oszk.hu/18000/18088/18088.pdf>
- Fóris Á. 2022. Általános etikai kérdések a fordításkutatásban. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Pécs O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába I. Általános rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 109–122. <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan1/7>
- Fóris Á. 2024. Szakmai kommunikáció, terminológia és dokumentáció. Elmélet és alkalmazások. *A MANYE Kongresszusok Előadásai* 14. évf. 1. szám. https://mersz.hu/dokumentum/m1262tia_6/#m1262tia_4
https://mersz.hu/dokumentum/m1262tia_18/#m1262tia_16
- Gyurgyák J. 2019. *Szerzők és szerkesztők kézikönyve*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Heltai J. I. 2021. Szociolingvisztika és részvételiség. *Alkalmazott Nyelvtudomány* XXI. évf. 2. szám. 21–34. <http://dx.doi.org/10.18460/ANY.2021.2.002>

- Horváth I. 2021. *Tolmácsolás, digitalizáció, mesterséges intelligencia*. Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634546801>
- Huang, X., Zou, D., Cheng, G., Chen, X. & Xie, H. 2023. Trends, Research Issues and Applications of Artificial Intelligence in Language Education. *Educational Technology & Society* Vol. 26. No. 1. 112–131. [https://doi.org/10.30191/ETS.202301_26\(1\).0009](https://doi.org/10.30191/ETS.202301_26(1).0009)
- Iantosca, M. J. 2023. *Intelligence in, knowledge out. Augmenting large language models with knowledge graphs for effective, responsible and explainable AI (XAI)*. <https://thinkingdocumentation.com/downloads>
- Iltis, A. S., MacKay, D. (eds) 2024. *The Oxford Handbook of Research Ethics*. Oxford: Oxford University Press.
- Károly K. 2022a. A nyelvi közvetítés empirikus kutatásának módszerei. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába I. Általános rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 27–58. <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan1/3>
- Károly, K. 2022b. Translating Academic Texts. In: Malmkjær, K. (ed.) *The Cambridge Handbook of Translation*. Cambridge: Cambridge University Press. 340–362.
- Kiszl P., Winkler B. 2022. A tudományos jelenlét tudományometriai megközelítései. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába I. Általános rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 165–179. <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan1/9>
- Klaudy K. 2022. A fordítástudomány dilemmái a 21. század elején. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába I. Általános rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 13–25. <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan1/2>
- Klaudy K. 2023. A nyelvi közvetítés társadalmi szerepének vizsgálata a fordítástudományban. In: Seresi, M., Robin, E., Eszenyi, R. (szerk.) *Nyelvi közvetítés fegyveres konfliktusokban és egyéb válsághelyzetekben*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsoló Tanszék–Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. 15–26.
- Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) 2022. *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába I. Általános rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan1/9>
- Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) 2024. *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába II. Speciális rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan2>
- Koepsell, D. 2017. *Scientific Integrity and Research Ethics: An Approach from the Ethos of Science*. Berlin: Springer.
- Láncos P. L. 2022. A tudományos kutatás jogi szabályozása. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába I. Általános rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 123–140. <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan1/8>
- Lew, R. 2024. Dictionaries and lexicography in the AI era. *Humanities and Social Sciences Communications* Vol. 11. Article No. 426. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-02889-7>
- Olalla-Soler, Ch., 2021. Yes! We're open. Open science and the future of academic practices in translation and interpreting studies. *Translation & Interpreting* Vol. 13. No. 2. <https://www.trans-int.org/index.php/transint/article/view/1317>

- Nesi, H. 2024. Are we witnessing the death of dictionaries? *Iberica* Vol. 47. 7–14. <https://doi.org/10.17398/2340-2784.47.7>
- Pulay Gy. 2021. *Integritásmenedzsment. A bizalom megteremtése és megőrzése*. Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634546320>
- Reményi A. Á. 2025. Egy angolnyelv-vizsga validálásáról és az automatizált nyelvi értékelésről. *A MANYE Kongresszusok Előadásai* 14. évf. 3. szám. 10.1556/9789636640996.11
- Sasvári P., Bakacsi Gy., Urbanovics A. 2021. „Két út van előttem, melyiken induljak”? Gazdaság- és Társadalomtudományi Karok Web of Science és Scopus által indexált folyóiratcikkeinek vizsgálata 2016 és 2020 között. *Vezetéstudomány / Budapest Management Review* LII. évf. 12. szám. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2021.12.03>
- Sasvári P., Fejes Zs. 2023. Publikációs lehetőségek Scopus által indexált folyóiratokba állam- és jogtudomány esetén. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 70. évf. 1. szám. 38–58. <https://doi.org/10.3311/tmt.13209>
- Sasvári P. 2019. *Tájékoztatás a Scimago szerint Q-s és az MTA listás folyóiratokban írt cikkek kereséséről, valamint Q-s hivatkozások listázásáról az MTMT alapján*. (Preprint) <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.16462.41282>
- Sasvári, P., Urbanovics, A 2023. „A kifogásolható gyakorlatot folytató folyóiratok listája”, tudományos kiválóság vagy tudományos hitelesség? *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 70. évf. 4. szám. 463–471. <https://doi.org/10.3311/tmt.13275>
- Seresi M. 2022. Kutatási adatok kezelése a fordítástudományban. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Pécs O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába I. Általános rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 93–107. <https://doi.org/10.21862/kutmodszertan1/6>
- Seresi M., Robin E., Eszenyi R. (szerk.) 2023. Nyelvi közvetítés fegyveres konfliktusokban és válsághelyzetekben. Budapest: OFFI Zrt.–ELTE BTK. <https://doi.org/10.21862/nyelvkozvetitesvalsag>
- Seresi M. 2025. *AI generated speeches in interpreter training: a case study*. Elhangzott: XXX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Eszék, 2025. április 14–15.
- Solla Price, D. J. de 1979. *Kis tudomány – nagy tudomány*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Szabó T. A. U. 2025. 3T és a ChatGPT: támogat, tűr vagy tilt? A ChatGPT felhasználási lehetőségei a felsőoktatásban. *A MANYE Kongresszusok Előadásai* 14. évf. 3. szám. <https://doi.org/10.1556/9789636640996.13>
- Szító J., Albert V. 2025. *A ChatGPT középipiskolások szemével. Tapasztalatok és reflexiók angol nyelvű esszéírás kapcsán*. Elhangzott: XXX. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Eszék, 2025. április 14–15.
- T. Nagy L., Boda I. K. 2025. Mesterséges intelligencia a nyelvtanulásban? *A MANYE Kongresszusok Előadásai* 14. évf. 3. szám. <https://doi.org/10.1556/9789636640996.15>
- Yang Z. Gy., Dodé R., Ferenczi G., Hatvani P., Héja E., Lengyel M., Ligeti-Nagy N., Madarász G., Sárossy B., Varga K. et al. 2025. PULI Llumix modell: Egy folytatólágoosan előtanított nagy nyelvi modell. In: Berend G., Gosztolya G., Vincze V. (szerk.) *XXI. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem TTIK, Informatikai Intézet. 153–167.

Internetes hivatkozások

- A MANYE Kongresszusok Előadásai = A MANYE Kongresszusok Előadásai, szerkesztési útmutató. https://manye.hu/wp-content/uploads/2025/07/MANYE_szerk-u%CC%81tm_HU_VE%CC%81GL_250710.pdf
- Akadémiai törvény = A Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény, a Magyar Tudományos Akadémia Alapszabálya és az Akadémiai Ügyrend egységes szerkezetben, https://mta.hu/data/dokumentumok/egyeb_dokumentumok/2024/Alapszabaly_es_Ugyrend_20240615tol_hatalyos.pdf
- All European Academies (The European Federation of Academies of Sciences and Humanities). <https://allea.org/>
- ALLEA Code = The European Code of Conduct for Research Integrity (ALLEA Code). Revised Edition – 2023. Berlin: ALLEA. <https://doi.org/10.26356/ECOC>
- Committee on Publication Ethics (COPE). Guidelines. <https://publicationethics.org/guidance?f%5B0%5D=type%3A21>
- COPE Ethical Guidelines for Peer Reviewers 2017 = COPE Ethical Guidelines for Peer Reviewers. Version 2 September 2017. <https://doi.org/10.24318/cope.2019.1.9>
- COPE Guidelines for New Editors 2019 = COPE Council. COPE Guidelines: A Short Guide to Ethical Editing for New Editors. May 2019. <https://doi.org/10.24318/cope.2019.1.8>
- COPE, Topic discussion = Topic discussion. Publishing when English is not your first language. <https://publicationethics.org/topic-discussions/publishing-when-english-not-your-first-language>
- ELTE BTK Kutatásetikai Szabályzat = ELTE Bölcsészettudományi Kar Kutatásetikai Szabályzat. 2022. <https://www.btk.elte.hu/dstore/document/5649/BTK%20Kutat%C3%A1setikai%20Szab%C3%A1lyzat%20v%C3%A9gleges.pdf>
- ELTE Etikai Kódex = Etikai Kódex az Eötvös Loránd Tudományegyetem polgárai számára. 2017. https://www.elte.hu/dstore/document/12264/ELTE_Etikai_Kodex.pdf
- ELTE Kérelem kutatásetikai engedélyhez. <https://btk.elte.hu/kutatasetikaikerelem>
- ELTE TáTK Kutatásetika = ELTE Társadalomtudományi Kar Kutatásintegritási, Etikai és Adatkezelési Bizottság. <https://tatk.elte.hu/bizottsagok/kutetika>
- ELTE, MI használata = Az ELTE Bölcsészettudományi Kar állásfoglalása a szerzői művek önálló megalkotásával és jogtisztaságával kapcsolatosan. (2024. okt. 2.) https://www.btk.elte.hu/dstore/document/8830/%C3%8111%C3%A1sfoglal%C3%A1s_MI_pl%C3%A1gium_.pdf
- EU 2024/1689 rendelete = AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2024/1689 RENDELETE (2024. június 13.) a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, valamint a 300/2008/EK, a 167/2013/EU, a 168/2013/EU, az (EU) 2018/858, az (EU) 2018/1139 és az (EU) 2019/2144 rendelet, továbbá a 2014/90/EU, az (EU) 2016/797 és az (EU) 2020/1828 irányelv módosításáról (a mesterséges intelligenciáról szóló rendelet). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689
- EU Guidelines of AI in Research = Living guidelines on the responsible use of generative AI in research. European Commission [Európai Bizottság], April 2025. https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/2b6cf7e5-36ac-41cb-aab5-0d32050143dc_en?filename=ec_rtd_ai-guidelines.pdf

- Felsőoktatási törvény (Ftv.) = 2011. évi CCIV. Törvény a nemzeti felsőoktatásról Fordítástudomány, szerzői útmutató. <https://ojs3.mtak.hu/index.php/fordtud/utm>
- GDPR = Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation). [General Data Protection Regulation; Általános adatvédelmi rendelet] <https://gdpr-info.eu/>
- IBM = IBM. Agentic AI vs. generative AI. <https://www.ibm.com/think/topics/agentic-ai-vs-generative-ai>
- Infotv. = 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
- Innovációs törvény = 2014. évi LXXXVI. Törvény a tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról. <https://njt.hu/jogszabaly/2014-76-00-00.1>
- KRE Etikai Kódex = A Károli Gáspár Református Egyetem Etikai Kódexe. 2021. <https://portal.kre.hu/index.php/home/szabalyzatok.html>
- KRE Kutatásetikai Szabályzat = 6/2024. (IX.25.) rektori utasítás a Károli Gáspár Református Egyetem Kutatásetikai Szabályzatáról. <https://portal.kre.hu/index.php/kutatas/kutatasetika.html>
- KRE, MI használata = Útmutató a mesterséges intelligencia alapú rendszerek használatáról. (2024. jún. 28.) <https://portal.kre.hu/index.php/home/szabalyzatok.html>
- Magyarország Alaptörvénye, 2011. (Hatályos 2012. január 1-től), utolsó verzió (15. módosítás: 2025). <https://njt.hu/jogszabaly/2025-15-04-00>
- MTA 2023 = Javaslatok a kifogásolható gyakorlatot folytató folyóiratok cikkeinek kezelésére – az MTA ajánlásai az új típusú publikációs visszaélésekkel kapcsolatban. 2023. október 16. https://mta.hu/mta_hirei/javaslatok-a-kifogasolhato-gyakorlatot-folytato-folyoiratok-cikkeinek-kezelesere-az-mta-ajanlasai-az-uj-tipusu-publikacios-visszaelesekkel-kapcsolatban-113234
- MTA 2024 = *A Magyar Tudományos Akadémia Tudományetikai Kódexe*, 2024. https://mta.hu/data/dokumentumok/egyeb_dokumentumok/2024/Tudomanyetikai_Kodex_2024_VEGLEGES.pdf
- MTA Osztály folyóirat listák. <https://www.mtmt.hu/osztalylistak>
- MTMT = Magyar Tudományos Művek Tára. <https://mtmt.hu/>
- OPENAI. <https://openai.com/>
- Open Science. <https://openscience.hu>
- SJR = Scimago Journal Ranking (SJR). <https://www.scimagojr.com/journalrank.php?type=j>
- Szabadalmi törvény = 1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500033.TV>
- TechGenies. <https://techgenies.com/>
- Toloka. AI training data for smarter agents and models. toloka.ai